

ОБУЧЕНИЕТО ПО НЕМСКИ ЕЗИК В УНСС – ДЕСЕТИЛЕТИЯ НА ТРАДИЦИИ, ПРИЕМСТВЕННОСТ И РАЗВИТИЕ

Силвия Василева

Университет за национално и световно стопанство

Резюме. Статията проследява в диахронна последователност сто и петгодишната традиция на преподаване на немски език в УНСС. Подчертава се европейското и немскоезичното културно влияние на първооснователите, като се обръща внимание на обществените условия в различни исторически периоди и тяхното влияние върху учебния процес. Подробно се анализират някои от многобройните учебни помагала, издадени от действащите преподаватели в Университета през годините. Набляга се на приемствеността в преподаването, както и на работата на катедрата за въвеждане на иновативни образователни методи.

Ключови думи: лингводидактология; немски език; професионално обучение; лингводидактологична история

Увод

Настоящата статия има за цел да проследи диахронно процеса на изграждане на традиция в преподаване на немски език като чужд в УНСС и да посочи мястото му в общия университетски сбор от преподавани курсове в различните дисциплини. Поставихме си за задача чрез архивно и библиотечно проучване, а също така и чрез разговори с респонденти – преподаватели, научни работници и архивисти, да проучим, систематизираме и анализираме събраните данни. Назоваваме този феномен процес на изграждане на традиция по няколко причини.

а. В течение на годините са се формирали разнообразни, често противоречащи си методи и подходи за преподаване. Това произлиза от преобладаващите за времето си методически тенденции и наложилите се изисквания в съответния период. Често като последствие се явяват различия при четирите умения за нивото на владеење на езика разбиране при четене и слушане, говорене и писмено изразяване, въпреки съществуващи стандарти на държавните изпити за първи и втори чужд език.

б. Съществуват хиатуси, макар и малко на брой, когато документацията и информацията за преподаването на немски език е недостатъчна, недостъпна или пък не съществува. Обръщаме внимание най-вече на особено важни етапи от преподаването на немски като първи и втори чужд език, характерни с нововъведения в преподаването. Все пак, за 105 години, няма академична година, в която да не се е преподавал немски език.

в. Промяната в учебните планове на специалностите и направленията води и до промяна в учебните програми на чуждоезиковото обучение.

Следователно последователността на изграждането на традицията често е разностранна и подчинена на външни фактори. Но в крайна сметка, процесът на обучение по немски език е непрекъснат и е заемал важно място в учебните планове на икономическите специалности.

Времевите периоди, които разглеждаме, се определят не толкова от съществуването на 105-годишното чуждоезиково обучение в УНСС, колкото от възможността да се посочат доказателства, имена на преподаватели и изследователи, които в диахронна последователност успяват да създадат богатата традиция при изучаването на немски език. Достатъчно е да се проследят цитираните в библиографията заглавия, за да се изгради тезата, че съществува доказателство за разнообразна и целенасочена научноизследователска и преподавателска дейност.

1. Характеристика и диахронно проследяване на етапи от преподавателския процес

Началото поставя д-р Никола Бобчев, брат на основателя на Висшето училище за държавни и стопански науки Стефан Бобчев, следвал в Лайпциг, лектор и редовен преподавател по български език в Търговската гимназия на Софийската търговска камара. Той е лектор по немски език във Висшето училище (Свободния университет) в София от 1921 до 1938 година. Никола Бобчев въвежда нови за времето си методи и похвати на преподаване, обучението по немски език е положено на здрави класически основи и не на последно място – той осъществява межкултурен трансфер и осигурява канал за културно влияние в този ранен период от развитието на висшето училище.

Друг именит преподавател е Ботьо Шанов (1885 – 1955), също следвал в Лайпциг, но и във Вюрцбург и Бон, на свой ред, носител на нови тенденции и насоки в преподаването. И у него неизменно осезаемо е европейското влияние, навлизащо чрез чуждоезиковото обучение. Изучаването на чужд език е със статут на задължителна дисциплина, при което се изработва и система от критерии и методически насоки, които гарантират постигането на сериозна езикова подготовка в рамките на предвидения хорариум (Vesselinov 2021, p. 45).

Следващият първопроходник, чието име трябва да се спомене, е д-р Слави Чаушев. Той завършва гимназия в родния си град Силистра и „Философия

и педагогика“ във Виенския университет. Д-р Чаушев пренася на българска почва различни версии на водещите нормативни етически и философски теории. Популярни негови творби са: „Дидактично-логичните основи на обучението по новите езици (Die didaktischen und die logischen Grundlagen des neusprachlichen Unterrichts)“, издадено от печатница „Българска наука“ през 1945 г. Превел е множество трудове на Хегел и други философи, от които се отличава Георг Кершенщайнер – „Душата на учителя“. Заслужават внимание и разработките му върху философските и педагогически идеи на Кант, Песталоци, Гьоте и Хегел. Негови публикации са: „Реформени стремежи в областта на възпитанието“; „Задачи и проблеми от методиката на новите езици“; „Образователни елементи на географското обучение“; „Културознанието и неговото място в обучението по новите езици“, повечето от които са публикувани в сп. „Училищен преглед“ (1896 – 1949). Дори само от заглавията на произведенията са видни прогресивните педагогически и методически интереси на д-р Чаушев, както и стремежът му да въведе модерно обучение по своята дисциплина. Може да се добави, че учебните пособия в този период са свързани и с изграждането на писмени умения за водене на търговска и дипломатическа кореспонденция.

Немският език придобива особено голяма популярност сред студентите през втората половина на 30-те години на XX век. Работи се основно, като се прилага преводно-граматичният метод на преподаване. Това гарантира навлизането в българския език на специализирана икономическа терминология, съобразена с икономическите процеси на своето време.

През 1940 г. Свободният университет се преименува в Държавно висше училище за стопански и административни науки, като немският език е все така популярен и изведен на преден план (Vesselinov 2021, р. 46).

След настъпилите политически и икономически промени в страната Държавното висше училище се слива през 1947 г. с Държавностопанския отдел към Юридическия факултет на Софийския университет (Vesselinov 2021, р. 46). Обединението на двете академични институции е наречено Факултет за стопански и социални науки. В учебните планове освен традиционните специализирани курсове в областта на икономиката са заложили курсове по академичната дисциплина „Западен език“. С това традицията да се избира чужд език, е продължена, като се добавя и обучение по близкородствен език (руски) (Vesselinov 2021, р. 46). Следва обособяването на Висш икономически институт (1951) и създаването на Катедра по лингвистика. С течение на времето тя променя няколко пъти своята административно-организационна структура, като важно място се отделя на руския език, но също така се увеличава и хорариумът, предвиден за избираем западен език. Обучението по немски език се радва на популярност сред студентите, създават се нови учебни помагала. Съществува възможност студенти от всички факултети и специалности

да изучават немски език, разпределени според входно ниво. За специалност „Икономика на външната търговия“ се въвежда и изучаване на втори западен език. С разкриването на гимназии с интензивно изучаване на чужд език в страната се създава и възможността завършилите ги ученици, избрала да следват икономика, да продължат с изучаването на немски език на относително високо ниво. Въвежда се кандидатстудентски изпит по немски език, който дава представа за входното ниво на бъдещите студенти. В края на обучението се въвеждат и държавни изпити по чужд език – първи и втори, които бележат напредъка през следването и усвояването на специализирано съдържание. Тук, във връзка с гимназиалното обучение и създадите се през годините връзки с Университета, е необходимо да споменем, макар и нарушавайки хронологията, че през 2023 г. се създаде Асоциация на езиковите училища в България с учредител, наред с редица езикови гимназии, УНСС, и по-конкретно, Факултета за международна икономика и политика, катедра „МИО и бизнес“. Целите на Асоциацията са свързани с по-голямо взаимодействие между гимназиалното и университетското образование в областта на чуждите езици, създаване на мрежа за споделяне на опит, провеждане на семинари, дискусии и кръгли маси, организиране на състезания и други.

Ако се върнем към диахронното проследяване на преподаването на немски език и се запитае как се е стигнало до това съвместно сътрудничество, трябва да споменем редица иновативни методи на работа през 70-те години на двадесети век и заглавия на учебни помагала, чиито автори за пръв път нарушават догмата на граматико-преводния метод, още повече че новите форми на обучение са свързани с обновена специализираност на учебното съдържание. Макар и далеч от днешното разбиране за четирите умения за владение на чужд език и дескрипторите на Общоевропейската езикова рамка, учебните помагала не се ограничават само да бъдат сборник с текстове (Textsammlung, Fachtextsammlung). В тях се забелязва упражнителна типология, характерна за комуникативния метод на преподаване, целяща активност при усвояване на материала и интеракция по време на семинарни упражнения. На факултетни съвети предмет на обсъждане са устните умения за изказ на студентите, затова на тях се обръща специално внимание. Така например в помагалото „Deutsches Lehrbuch für Außenwirtschaft und Internationale Beziehungen“ на Изет Асадов и Йоана Ингилизова (Izzet Assadow, Joanna Ingilisowa – Sofia, ВИИ „Карл Маркс“, 1978), предназначено както за специалността „Международни икономически отношения“, така и за „Международни отношения“, откриваме упражнителна типология, характерна за системно-езиковото направление в методическата лингвистика. Без изключение във всяка глава те са съчетани със задачи, които затвърждават граматическите и лексикалните знания (Izzet Assadow, Joanna Ingilisowa 1978, p. 28), но също така, в своята последователност имат за цел изграждане на умения за разбиране при чете-

не и говорене на високо ниво. Всъщност в посоченото помагало присъстват експлицитно задачи за говорене, които насочват вниманието и към заемки от комуникативното направление в методиката, което едва си проправя път в други висши учебни заведения по това време (напр. „Beschreiben Sie mündlich kurze Situationen mit den Vokabeln und Wendungen aus der Erweiterung des Wortschatzes“, с. 25). Макар и в условието това упражнение да е формулирано като в езиково-системното направление, налице е учебна цел да се изгради активно умение за говорене.

Амбициозни учебни цели си поставят авторите и на помагала за изучаване на немски като втори чужд език (Mutaftschiew, Petko Deutsches Lehrbuch Deutsch als Zweitsprache II Studienjahr, за студентите от ВИИ „К. Маркс“ / Petko Mutaftschiew, Boshana Tschakalova –София, ВИИ „Карл Маркс“, 1983, с. 175). Предполагат се предварителни знания и умения, получени в езикова гимназия, и се цели високо ниво на владение на езика. Първоначалните източници задължително са със специализирана насоченост. Тематиката е разнообразна, като могат да се обособят два основни центъра: историко-политически и икономико-политически макротемати. Текстовете са съпроводени със задачи, изискващи задълбочени умения за работа с текст в лексикален и граматичен аспект (Ingilisowa, Joanna Deutsch in der Außenwirtschaft für die Studenten des II: Studienjahres и Joanna Ingilisowa, Kostadin Jakimov Sofia, ВИИ „Карл Маркс“, 1980), както и (Die deutsche Sprache der internationalen Beziehungen / Izzet Assadow et al. S. 1, ВИИ „Карл Маркс“, 1989). Все така на първи план е обучението във водене на търговска кореспонденция („Немска бизнескореспонденция“ / Мутафчиев, Петко, София: изд. Къща „Люрен“, трето изд., 1993). Това намира израз и в елементите на държавния изпит по немски като първи чужд език: наред с преводите – прав и обратен, студентите са задължени да напишат и определен вид търговско писмо. Тези елементи са залегнали трайно и остават продължително време като съставна част на писмения държавен изпит като изходно ниво след четиригодишен курс на обучение. Лингвистите, създали с дългогодишна работа богата и престижна традиция, са ст. пр. Ели Василева-Бойчева, ст. пр. Петко Мутафчиев, ст. пр. Изет Асадов, ст. пр. Петя Николова, ст. пр. Ваня Даскалова, ст. пр. Анастасия Ингилизова, ст. пр. Симона Михайлова.

С настъпването на трансформационните промени в обществото след 1989 г. се наблюдават промени и в обучението по чужди езици. То се стреми да отговаря на новите потребности на изучаващите го, на нуждите на студентите от реализация на трудовия пазар чрез и с помощта на знанията им по чужд език. Тесните търговско-икономически отношения с немскоезичните страни изискват повече и по-добре подготвени специалисти. Часовете по първи чужд

език са осем седмично в продължение на четири академични години, а по втори – четири в продължение на две години. Немският език е все така търсен, макар и водещата роля на английския да се засилва и избралите го студенти да преобладават.

Изключителната продуктивност на действащите преподаватели се изразява в издаването на множество практически помагала със специализирана насоченост, както и в непрестанното обновяване на учебните програми.

Петко Мутафчиев издава учебни помагала с по-тясна специализирана насоченост: „Сборник от икономически текстове на немски език за специалността „Финанси и кредит“ (2001); „Специализиран учебник по немски език за икономика на международния туризъм“ (2002); „Специализиран учебник по немски език за икономика на националното и световното стопанство“ (2001), както и „Специализиран учебник по немски език за външнотърговската сделка“ (2006). В тях той продължава традицията да се работи задълбочено с текст, като съчетава кратки откъси от научно-теоретичния стил на немскоезичен учебник с възможността да се работи селективно с публицистични текстове, без да се нарушава причинно-следствената връзка на структурата на учебника. Посредством кратки, отворени за тълкуване текстове-дефиниции се дава възможност да се добавят нови, тематично свързани, практически насочени материали, дело на самостоятелна работа на студенти.

От 2005 г. обучението по чужд език е редуцирано до двугодишно както по втори, така и по първи език. Рязко намаленият хорариум се отразява неблагоприятно на учебната работа, демографската криза в страната допринася за незавидната позиция, в която се оказва изучаването на немски език. Разнородното входно ниво на студентите, изучаващи немски език, затруднява работата в редуцираните групи. Значението на немския език намалява, за УНСС той се превръща в „малък език“ заедно с испанския, руския и френския. Глобализацията, наложила английския език като *lingua franca*, не се отразява положително на компетентността и видимостта на немскоезичните студенти. Напротив, броят им намалява, а входното ниво е поверено на резултатите от националния зрелостен изпит по немски език.

2. Промени в процеса на обучение и методологизиране на научноизследователската дейност

Преподавателите в Катедрата по чужди езици и приложна лингвистика си извоюват и друга възможност: научноизследователска дейност в проект или самостоятелно, мнозина защитават докторска дисертация. По немски език Силвия Василева защитава през 2015 г. в НБУ работа на тема „Текстолингвистични особености на публицистични текстове с икономическа тематика на немски език в сравнение с български“ и последващо помагало „Textbuch für die Fachrichtung Wirtschaft mit Fremdsprachenunterricht“ и през 2021 г. издава монография „Съпос-

тавителен текстолингвистичен анализ на доклад за дейността (Geschäftsbericht) на български и немски език (на основата на доклади на EVN Bulgaria)“. Помагалото „Texte als Wege“ от ст. пр. Ваня Балева, ст. пр. Красимира Христова и ст. пр. Силвия Василева, издадено през 2012 г., е подчинено на изискването за работа с нова външнополитическа тематика, свързана със Европейския съюз и неговите институции. Източниците на съдържание са автентични, предимно от официални сайтове на институциите. Упражнителният апарат се различава от този на предишни издания чрез типологични характеристики, характерни за прагмалингвистичния метод.

Интересно е да се добавят засиленото взаимодействие и тематичната обвързаност на немския с преподаването и изследователската дейност на другите чужди езици. В епохата на глобализацията английският оказва огромно влияние и с това областите на научноизследователска дейност се припокриват. Така например дисертационните трудове на ст. пр. д-р Дилян Гатев „Повишаване на ефективността на терминологичната лексика в обучението по английски език за специализирани цели от български студенти по икономика“ (2023) и на ст. пр. д-р Светослав Арсениев „Преводни еквиваленти в метаезика на финансовата отчетност на руски и български език“ (2023), както и на доц. д-р Албена Стефанова „Формиране на комуникативна компетентност по английски език за специални цели чрез работата със специализиран текст“ (2018) и на доц. д-р Калина Ишпекова-Братанова „Публични комуникации и политика: дискурсно конструиране на образа на България в британския политически и медиен дебат“ (2018) са от голяма помощ при разработването и дидактизирането на подобна тематика на немски език.

Изводи и заключения

Разгледаните диахронно явления в обучението по немски език показват, че е налице богата и многостранна традиция, която показва жизненост и потенциал. Тя е дала възможност за непрекъснатост в обучението по немски в продължение на 105 години в разнообразни обстоятелства и ситуации. Това гарантира и устойчивост за в бъдеще, перспектива за решаване на нови оперативни предизвикателства.

Съществува динамичната нагласа на компетентни преподаватели със сериозна теоретична подготовка, богат практически опит и готовност да разработват конкурентноспособни методически модели, да използват онлайн ресурси и да прилагат иновативни методи в обучението, които да продължат традицията и да са в помощ при професионалната реализация на студентите от УНСС.

Благодарности и финансиране

Изказваме благодарност за съдействието на архивните експерти от Университетския архив Александър Пеев, Кирилка Стефанова, Александрина Чуколинова, Теодора Александрова и Соня Бирцова.

Статията е част от университетски проект „Факултет МИП в УНСС – Десетилетия на традиции, приемственост и развитие“ по НИД НИ – 20/2021-2023 с ръководител доц. д-р Мария Енева Бакалова.

БЕЛЕЖКИ

1. Университетски архив: Протоколи от Факултетни заседания от 1976 до 1988; Факултетен архив: Протоколи от Факултетни заседания от 1995 до 2005.

ЛИТЕРАТУРА

- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2021. *Езиковото обучение в УНСС*. В: *Сборник от юбилейна международна научна конференция „100 години чуждоезиково обучение в УНСС“*. Октомври 2020. София: Издателски комплекс УНСС, с. 228 – 234. ISBN 978-619-232-452-0.
- ГОДИШНИК НА СВОБОДНИЯ УНИВЕРСИТЕТ ЗА ПОЛИТИЧЕСКИ И СТОПАНСКИ НАУКИ, 1922. *Годишник на Свободния университет за политически и стопански науки*. София, с. 4.
- МУТАФЧИЕВ, П., 1990. *Сборник от икономически текстове на немски език за специалността „Финанси и кредит“ при ВИИ*. София: ВИИ „Карл Маркс“. ISBN 978-954-494-736-1.
- МУТАФЧИЕВ, П., 1993. *Немска бизнескореспонденция*. София: Издателска къща „Люрен“, трето изд.
- МУТАФЧИЕВ, П., 2001. *Специализиран учебник по немски език за икономика на националното и световното стопанство*. София: Университетско издателство „Стопанство“. ISBN 954-494-474-5.
- МУТАФЧИЕВ, П., 2002. *Специализиран учебник по немски език за икономика на международния туризъм*. София: Университетско издателство „Стопанство“. ISBN 954-494-484-2.
- МУТАФЧИЕВ, П., 2006. *Специализиран учебник по немски език за външнотърговската сделка*. София: Университетско издателство „Стопанство“. ISBN 954-494-484-1.
- ЮБИЛЕЕН АЛМАНАХ 1920 – 2020, 2020. *Университет за национално и световно стопанство*. София: Издателски комплекс УНСС. ISBN 978-619-232-445-2.

Acknowledgement and Funding

This article was printed under project KP-06-N80/11 of 15.12. 2023, funded by the Scientific Research Fund of the Ministry of Education and Science, second stage. Project topic: “The Bulgarian language in state institutions and in the public space: crises of communication and communication during crises”; scientific supervisor:

Assoc. Prof. Dr. Vladislav Milanov. Project implementer: Sofia University “St. Kliment Ohridski”. The author of the article expresses special gratitude to the Scientific Research Fund for the support provided.

REFERENCES

- ASSAADOV, I., 1989. *Die deutsche Sprache der internationalen Beziehungen*. Sofia: VUZ “Karl Marx”.
- ASSADOW, I. & INGILOZOWA, J., 1978. *Deutsches Lehrbuch für Außenwirtschaft und Internationale Beziehungen*. Sofia: Karl Marx.
- GODISHNIK NA SVOBODNIYA UNIVERSITET ZA POLITICHESKI I STOPANSKI NAUKI, 1922. *Godishnik na Svobodniya universitet za politicheski i stopanski nauki*. Sofia, p. 4 [in Bulgarian].
- INGILISOWA, J. & JAKIMOV, K., 1980. *Deutsch in der Außenwirtschaft für die Studenten des II Studienjahres*. Sofia: VUZ “Karl Marx”.
- MUTAFTSCHIEW, P. & TSCHAKALOVA, B., 1983. *Deutsches Lehrbuch: Deutsch als Zweitsprache. II Studienjahr*. Sofia: VUZ “Karl Marx”.
- MUTAFCHIEV, P., 1990. *Sbornik ot ikonomicheski tekstove na nemski ezik za spetsialnostta “Finansi i kredit” pri VII “Karl Marx”*. Sofia: VII “Karl Marx”. ISBN 978-954-494-736-1 [in Bulgarian].
- MUTAFCHIEV, P., 1993. *Nemska biznes korespondentsiya*. Sofia: Publishing House “Luren”, 3rd ed. ISBN – [in Bulgarian].
- MUTAFCHIEV, P., 2001. *Spetsializiran uchebnik po nemski ezik za ikonomika na natsionalnoto i svetovnoto stopanstvo*. Sofia: University Press “Stopanstvo”. ISBN 954-494-474-5 [in Bulgarian].
- MUTAFCHIEV, P., 2002. *Spetsializiran uchebnik po nemski ezik za ikonomika na mezhdunarodniya turizum*. Sofia: University Press “Stopanstvo”. ISBN 954-494-484-2 [in Bulgarian].
- MUTAFCHIEV, P., 2006. *Spetsializiran uchebnik po nemski ezik za vunshnoturgovskata sdelka*. Sofia: University Press “Stopanstvo”. ISBN 954-494-484-1 [in Bulgarian].
- VESELINOV, D., 2021. *Ezikovoto obuchenie v UNSS*. In: *Sbornik ot yubileina mezhdunarodna nauchna konferentsiya “100 godini chuzhdoezikovo obuchenie v UNSS”, oktombri 2020*. Sofia: IK UNSS, pp. 228 – 234. ISBN 978-619-232-452-0 [in Bulgarian].
- YUBILEEN ALMANAKH 1920–2020, 2020. *Universitet za natsionalno i svetovno stopanstvo*. Sofia: IK UNSS. ISBN 978-619-232-445-2 [in Bulgarian].

TEACHING GERMAN AT THE UNWE – DECADES OF TRADITIONS, CONTINUITY AND DEVELOPMENT

Abstract. The article traces in diachronic sequence the one hundred- and five-year tradition of teaching German at the UNWE. The European and German-speaking intercultural influence of the founding fathers is highlighted, with attention to societal conditions in different historical periods and their impact on the learning process. Some of the numerous teaching aids published by the active professors at the University over the years are analysed in detail. Continuity in teaching is emphasized, as is the work of the department in introducing innovative educational methods.

Keywords: linguodidactology; german language; vocational training; linguodidactological history

✉ **Dr. Silviya Vasileva, Assoc. Prof.**

ORCID iD:0000-0003-2283-0665

Department for Foreign Languages and Applied Linguistics

University for National and World Economy

Sofia, Bulgaria

E-mail: s.vasilyeva@unwe.bg; slv_vasileva@unwe.eu